

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Педагогічний факультет

Кафедра педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти

**ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ МОДЕЛЮВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ
СИТУАЦІЙ**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала:
студентка IV курсу 441 групи
Спеціальності 013 Початкова освіта
Освітньо-професійної (наукової)
програми Початкова освіта
Вовченко Альбіна Віталіївна

Керівник: к.п.н., доцентка Вінник Т. О.
Рецензент: Курченко В.М.
заступник директора з навчально-
виховної роботи Херсонської початкової
школи № 7 Херсонської міської ради

Херсон – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні аспекти формування моральних цінностей у дітей молодшого шкільного віку	6
1.1. Психолого-педагогічна характеристика молодшого шкільного віку.....	6
1.2. Аналіз поняття «моральне виховання» в психолого-педагогічній літературі.....	10
1.3. Моделювання педагогічних ситуацій як засіб формування моральних цінностей молодших школярів.....	15
РОЗДІЛ 2. Формування моральних цінностей дітей молодшого шкільного віку шляхом моделювання педагогічних ситуацій	21
2.1. Характеристика діагностичних методик для вивчення стану сформованості моральних цінностей дітей молодшого шкільного віку.....	21
2.2. Стан сформованості моральних цінностей молодших школярів.....	24
2.3. Методичні рекомендації щодо формування моральних цінностей школярів.....	29
ВИСНОВКИ	35
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	38
ДОДАТКИ	41
Додаток А Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти Херсонського державного університету.....	41

ВСТУП

Актуальність дослідження. Розбудова демократичної та незалежної України, орієнтація та інтеграція на світову культуру, технологізація усіх сфер життєдіяльності людства вимагає від сучасних закладів освіти формування особистості нового соціального замовлення.

Питання формування морального виховання та моральних цінностей у дітей, зокрема молодших школярів, є однією з найважливіших освітніх та суспільних проблем. Рішення її ускладнюється відсутністю ключових позитивних ціннісних орієнтирів молодого покоління, а важливі духовні людські цінності витісняються матеріальними. В цих умовах перед педагогом і школою надзавданнями є пошук та впровадження в освітній процес нових форм і методів роботи, що сприяють розвитку ціннісної картини світу дитини, формують стійкі властивості і якості особистості. Створення виховного середовища, яке б дало змогу учневі початкової школи з одного боку інтегрувати, національний досвід та традиції, які передаються від старшого покоління, а з іншого – сучасні інформаційні та поведінкові схеми, які надходять від закордонних цивілізаційних досягнень.

За період існування незалежної України, суспільство виокремило нові пріоритетні напрями соціального та морального розвитку, зокрема й в освітній галузі. Орієнтування на світові стандарти та інтеграція світової культури відображають суспільні перетворення, які віддзеркалено в «Конституції України», Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI ст.», Державній національній програмі «Освіта (Україна XXI століття)» та ін.

Так зокрема, в Законі України «Про освіту» мета виховання окреслена, як «всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних

здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу».

Тобто, одним з найважливіших завдань сучасної початкової школи є формування у молодшого школяра загальнолюдських моральних цінностей та орієнтирів.

Питанню морального виховання присвячені дослідження К. Ушинського, В. Сухомлинського, Л. Виготського, І. Беха, Д. Ельконіна, Ю. Бабанського, Л. Божович, А. Богуш, Ж. Піаже, О. Кононко, С. Савченко та ін., які здійснювали теоретичний аналіз можливостей морального виховання в освітньому процесі початкової школи.

Наукове розроблення різноманітних аспектів морального виховання дітей молодшого шкільного віку відображено в роботах В. Духновича, Н. Крупської, С. Русової. Питанню застосування ефективних умов та шляхів формування моральних якостей дітей молодшого шкільного віку присвячені праці Г. Костюка, О. Скрипченка, О. Киричука.

Отже, актуальність досліджуваного питання зумовлена високим суспільним значенням, що зумовлює необхідність пошуку оптимальних шляхів моделювання педагогічних ситуацій, як забезпечували б набуття учнями позитивного соціального досвіду, сприяли б формуванню моральних цінностей. Враховуючи актуальність та недостатню практичну розробленість досліджуваного питання, нами було обрано тему кваліфікаційної роботи: **«Формування моральних цінностей у молодших школярів засобами моделювання педагогічних ситуацій»**.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити шляхи формування моральних цінностей молодших школярів засобами моделювання педагогічних ситуацій.

Відповідно до мети нами визначено наступні **завдання дослідження**:

1. Здійснити психолого-педагогічну характеристику молодшого шкільного віку.

2. Проаналізувати поняття «моральне виховання» в психолого-педагогічній літературі.

3. Визначити компоненти, показники та стан сформованості моральних цінностей молодших школярів.

4. Скласти методичні рекомендації щодо формування моральних цінностей учнів початкової школи.

Об'єкт дослідження – моральне виховання дітей молодшого шкільного віку.

Предмет дослідження – формування моральних цінностей молодших школярів засобами моделювання педагогічних ситуацій.

Методи дослідження:

- теоретичні: пошук, вивчення та аналіз філософської, психолого-педагогічної та методичної літератури з проблеми дослідження;

- емпіричні: педагогічне спостереження, узагальнення психолого-педагогічного досвіду, бесіди, анкетування, метод експертних оцінок, методи кількісної та якісної обробки експериментальних даних.

Практичне значення одержаних результатів. Висновки, отримані в результаті виконання кваліфікаційного дослідження та розроблений комплекс педагогічних ситуацій для формування моральних цінностей молодших школярів можуть бути використані вчителями початкової школи, батьками, студентами педагогічних факультетів закладів вищої освіти, слухачами курсів удосконалення кваліфікації педагогічних кадрів.

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

Теоретичні аспекти формування моральних цінностей у дітей молодшого шкільного віку

1.1. Психолого-педагогічна характеристика молодшого шкільного віку

Період навчання дитини в початковій школі прийнято називати молодшим шкільним віком. Вікові рамки цього періоду можуть варіюватися в залежності від країни та її культури. В Україні учні початкової школи це діти віком від 6-7-ми років до 10-11-ти років. З моменту вступу дитини на навчання до школи змінюється і її соціальна мета. Вона є не тільки дитиною для своїх батьків, а й учнем, який має відповідні обов'язки та права. Ігрова діяльність відходить на другий план, а навчальна стає провідною в життя молодшого школяра. Навчальна діяльність спрямована на учня, результатом якої є засвоєння необхідних знань та умінь [28], до яких можна віднести письмо, читання, рахунок, в процесі оволодіння якими відбувається орієнтація на зміну себе, а середовище яке його оточує є мотивацією для оволодіння необхідною діяльністю.

Важливою особливістю молодшого шкільного віку також є – рефлексія. В цьому віці дитина починає оцінювати свої успіхи та здобутки.

Також цей віковий період характеризується появою багатьох психолого-суспільних утворень, які пов'язані з мисленням, психікою та здібностями дитини. Саме в період з 7 до 12 років дитина прагне мати власну думку. З'являється безліч чинників, які впливають на її самооцінку. Відбувається розвиток самосвідомості та вміння взаємодіяти з авторитетними людьми. В сукупності ці фактори й

формують самооцінку дитини. Саме в цьому віці відбувається становлення самосвідомості.

7-11 років – третій період розумового розвитку дитини за Ж. Піаже – період розвитку мисленнєвих операцій. Мислення дитини обмежується ситуаціями, які стосуються конкретних реальних об'єктів. Взаємодія з однолітками та спільна діяльність сприяють зміні мислення, егоцентризм, притаманний дошкільникам поступово зникає. В цьому віці формується вміння концентруватися на декількох ознаках, вміння їх порівнювати. У дитини також з'являється здатність мислення прослідковувати зміни об'єкта. Завдяки провідній навчальній діяльності, з'являється мотивація до розвитку і усвідомлення відповідальності за власний успіх, відбувається формування мимовільної уваги [5].

Мислення у дітей початкової школи розвивається від емоційно-образного до абстрактно-логічного. «Дитина мислить формами, кольорами, звуками, відчуттями», - наголошував К. Ушинський [24], пропонуючи розпочинати навчання враховуючи дошкільне мислення та вибудовувати урок цікаво [24].

Завданням школи є зміна інтелекту, виведення його до рівня розуміння причинно-наслідкових зв'язків. Особливо це важливо в початковій школі, де все залежить від вчителя. Адже дитина приходить з дитячого садка, наголошував Л. Виготський, з відносно слабкою функцією інтелекту на відміну від добре розвинених сприйняття та пам'яті [10].

Сприйняття у дитини молодшого шкільного віку в першу чергу характеризується нестійкістю та неорганізованістю, але одночасно гостротою та свіжістю. Діти часто плутають візуально схожі літери і цифри і легко можуть втратити зацікавленість до навчального предмету, якщо його викладають нецікаво. Але в той же час з величезним задоволенням вивчають навколишній світ і роблять нові відкриття.

Увага дитини молодшого шкільного віку мимовільна та нестійка. З цього випливає, що одним із головних завдань в процесі навчальної діяльності є виховання в дитини культури уваги. Для цього в педагогіці використовується різноманітність видів діяльності, що сприяють подачі матеріалу в різних формах. Пам'ять в цей період має переважно наочно-образний характер. Тому, матеріал уроку рекомендується супроводжувати ілюстраційними матеріалами для більш ефективного запам'ятовування [21].

У період навчання в початкових класах розвиваються елементи соціальних почуттів, формуються навички суспільної поведінки (колективізм, відповідальність за вчинки, товариство, взаємодопомога та ін.). У процесі взаємодії з іншими дітьми школяр формує необхідні комунікативні навички спілкування і взаємодії, формується громадська думка. Також в цьому віці у дітей з'являється вибірковість у виборі друзів. Вже починаючи з дошкільного віку діти вважають за краще взаємодіяти зі своїми однолітками, частіше - своєї статі. Посилюється конформізм, який досягає свого піку до 12 років [15].

Навчальна діяльність стає провідною, але ігрова не зникає. Вона продовжує існувати як спосіб пізнання дійсності. Саме гра сприяє формуванню почуттів співробітництва і суперництва. Діти усвідомлюють, що таке справедливість і несправедливість, рівність, лідерство, підпорядкування, відданість, зрада. Молодший шкільний вік характеризується сильним емоційним розвитком, пов'язаним з придбанням зовсім іншого досвіду, отриманого за стінами будинку. З'являються інші, більш усвідомлені проблеми, нехарактерні для дошкільного віку: позначки, шкільні друзі і т.д. [21].

Все перераховане є психосоціальною і педагогічною характеристикою молодшого шкільного віку. Але також педагогу необхідно знати і враховувати статеві особливості та індивідуальні відмінності дітей. Хлопчики і дівчатка з раннього дитинства мають різну

поведінку, ігри та захоплення. Процес виховання є багатofакторним, де взаємодіють такі компоненти як освітній заклад, сім'я і дитячий колектив. Але безсумнівно, головну роль в особистісному розвитку дитини відіграє сім'я. Саме сім'я виховує в дитині погляди на суспільні та моральні норми, етику. Батьки є прикладом для наслідування дитині, тому від них залежить те, як в неї будуть сформовані такі моральні якості як доброта, співчуття, патріотизм і т.п. Вік від 3 до 9 років вважається найбільш сприйнятливим для впливу батьків. Дівчатка починають піддаватися психологічному впливу батьків раніше хлопчиків, і триває це довше. Дитяче сприйняття батьків призводить до того, що діти починають наслідувати їх. Так, наприклад, хлопчики дивляться на своїх батьків та інших «справжніх» чоловіків, а дівчатка, відповідно, дивляться на тих, хто уособлює образ справжньої жінки, тобто на мам [34, с. 13].

З надходженням дитини в школу змінюється її соціальне оточення. Шкільний колектив стає одним з найважливіших компонентів впливу на виховання дитини. Погодившись з роллю колективу на розвиток особистості дитини, В. Сластьонін виділив наступні його виховні функції:

- організаційна, тобто дитячий колектив є організатором своєї суспільно - корисної діяльності;
- виховна, тобто колективу властиві ідейні та моральні норми;
- стимулювання, тобто колектив сприяє формуванню морально - цінних стимулів всіх суспільно - корисних справ, регулює поведінку своїх членів, їх взаємовідносини [28].

Можна зробити висновок, що колектив є середовищем формування колективних знань і умінь, таких як підпорядкування, протиставлення і керівництво. У підсумку ці знання сприяють формуванню таких соціальних якостей, як громадянськість, гуманізм, ініціативність, відповідальність, соціальна справедливість. Таким чином,

в період молодшого шкільного віку в особистості дитини відбуваються якісні зміни, пов'язані з розвитком самосвідомості. Дитина починає відчувати, усвідомлювати себе особистістю. Вона ще не особистість в сприйнятті дорослих, але вже особистість у власному сприйнятті. Оволодіння комплексом моральних вимог і умінь сприяє її особистісному розвитку.

1.2. Аналіз поняття «моральне виховання» в психолого-педагогічній літературі

Враховуючи сучасні тенденції розвитку освіти України головним завданням закладів загальної середньої освіти є формування всебічно та гармонійно розвиненої особистості, яка в соціумі керуватиметься такими моральними якостями як доброта, співчуття, милосердя та ін. Виховання перерахованих особистісних якостей відбувається у процесі морального виховання дітей починаючи з дошкільного та молодшого шкільного віку.

Велика кількість праць вчених як вітчизняних так і зарубіжних присвячуються дослідженню поняття морального виховання. Саме аналіз тлумачення цього поняття дав змогу виділити його спільні елементи, однак в розумінні його існують й певні відмінності. Дефініція «моральне виховання» в роботах зарубіжних педагогів визначається як «moral development» (моральний розвиток) або «moral education» (моральна освіта) [33].

В педагогічній літературі «моральне виховання» часто тлумачиться як «цілеспрямований процес організації та стимулювання їх різнобічної діяльності, спілкування, спрямований на оволодіння моральною культурою поведінки, ставленням до навколишнього світу, формування базових моральних цінностей» [33]. Поняття «моральні цінності» розуміють як основоположні в стосунках людей один до

одного, до своєї сім'ї і суспільству принципи і норми, засновані на критеріях добра і зла, неправди і правди [4, с. 96].

В педагогічних працях Т. Поніманської [27] «Мораль, як і право, політика, традиції, на всіх етапах розвитку суспільства є важливим регулятором людської поведінки і людських відносин. З позиції гуманістичної свідомості основою особистості є її моральний розвиток який виявляється у сповідванні нею системи поглядів, уявлень, норм оцінок, що регулюють її поведінку» [27].

В свою чергу дефініцію «моральне виховання» П. Підласий трактує як цілеспрямований та систематичний вплив на свідомість, почуття та поведінку вихованців з метою формування у них моральних якостей, які б відповідали загальноприйнятій моралі [26].

В українському педагогічному словнику моральне виховання трактується як процес формування моральних якостей, характеру, навичок та звичок поведінки [11]. Безсумнівно в процесі формування моральних якостей та цінностей особистості, повинні бути задіяні всі соціальні інститути: сім'я, освітні заклади та соціальні інститути.

В словнику С. Ожогова поняття моральне виховання розглядається, як виховання внутрішніх, духовних якостей, якими керується людина, етичними нормами, правилами поведінки, які визначаються цими якостями [25].

Більшість педагогів моральне виховання розглядають, як навички поведінки, прищеплені в сім'ї, духовні якості, необхідні особистості для соціальної взаємодії, це ступінь прийняття цих форм та правил поведінки особистістю.

Особливого місця проблемі виховання моральності підростаючого покоління відводив у своїх працях Г. Сковорода, в поглядах якого основоположними були напрями прогресивної педагогіки: висока моральність особистості, любов до рідного краю та своєї Батьківщини [33].

Ф. Сохіна до поняття морального виховання включає й формування у дітей моральних цінностей та якостей, позитивних навичок та поведінкових звичок, моральних уявлень та мотивів поведінки. Для кожної моральної норми властиві окремі способи поведінки [23, с. 187].

«Моральне виховання не може проводитися якось окремо: ним має бути пройняте все навчання, все життя» [29, с. 142]. Видатний педагог С. Русова відводила важливу роль для морального виховання дітей народним традиціям, зокрема, організації та проведенню народних свят, наголошуючи, що «в кожному святі треба єднати народне, національне, фольклорне з загальнокультурним і давати щось естетичне, красиве й радісно веселе» [29].

Літературна спадщина В. Сухомлинського засвідчує, що видатний педагог актуалізував проблему формування любові та поваги до батьків у своїх вихованців, а найбільшою помилкою проголошував невміння батьків любити своїх дітей: «Люблячи своїх дітей, вчіть їх любити вас; не навчите – будете плакати на старість» [31].

В свою чергу, розглядаючи поняття морального виховання Н. Сорокін [16], - враховував декілька аспектів: по-перше, використання узгоджених впливів учителя та учнівського колективу щодо вирішення конкретних педагогічних ситуацій, а всередині класної кімнати – єдність дій всіх учнів; по-друге – використання прийомів навчальної діяльності; по-третє – система морального виховання передбачає взаємозв'язок та взаємовплив на учня в конкретний виховний момент; по-четверте – систему морального виховання слід розглядати у послідовності формування тих чи інших якостей особистості в залежності від розумового розвитку. Процес морального виховання є достатньо тривалим, необхідно враховувати вікові особливості дитини, форми, методи та технології, оптимальні для формування конкретних понять та оволодіння їх змістом. Головною метою морального виховання є

формування у підростаючого покоління системи життєвих цінностей, моральних взаємовідносин, активної життєвої позиції.

Видатний педагог О. Вишневецький, основоположним у моральному вихованні вбачав схильність людини до добра та вміння формувати його в собі та у своєму житті [7, с. 84].

Аналіз педагогічної спадщини Д. Григор'єва дав змогу визначити, що поняття моральне виховання педагогом розглядалося як активний життєвий процес взаємовідносин, діяльності, спілкування та подолання протиріч [12, с. 234].

Відповідно до педагогічної теорії специфіка процесу морального виховання спричинена наступними складниками [20]:

- змістом – загальною моральністю, необхідністю впровадження норм суспільної моральної свідомості та поведінки кожного школяра;

- своєрідністю цілей, змісту, проявами моральної вихованості та невихованості;

- залученням до розумового, трудового, громадянського, естетичного, фізичного, економічного, правового, екологічного виховання.

Головними завданнями морального виховання є [26]:

Формування моральної свідомості.

Виховання та розвиток моральних почуттів.

Вироблення вмінь та звичок моральної поведінки.

Л. Божович моральне виховання розуміє як формування моральних якостей особистості, які формуються поетапно [3]:

1 етап – правильна організація життєдіяльності дитини, досвід позитивної поведінки дорослого.

2 етап – виховання моральних мотивів поведінки, які забезпечують позитивне ставлення дитини до власної поведінки на підставі прийнятої соціальної поведінки дорослого.

3 етап – формування системи сталих мотивів поведінки, шляхом формування і розвитку моральних почуттів та переконань.

4 етап – формування моральної стійкості особистості на підставі постійно діючих мотивів поведінки.

5 етап – формування у дитини у ідеалів;

6 етап – формування суспільної активності на основі набутих моральних ідеалів.

Аналізуючи педагогічну спадщину Л. Божович [2], В. Котирло та Т. Титаренко [18] можна зробити висновок, що формування моральної поведінки у дітей молодшого шкільного віку ґрунтується на врахуванні специфіки їх психічного та вікового розвитку. Спираючись на це твердження необхідно запроваджувати умови для формування прагнення у дитини до здорового, повноцінного життя як домінуючого мотиву [22, с. 2].

Важливою формою прояву моральної поведінки та вихованості дитини є її діяльність, яка зумовлюється різноманітними мотивами. Таким чином, моральне виховання дітей молодшого шкільного віку передбачає формування моральної вихованості, метою якої є сформованість знань, умінь, навичок та ідеалів.

Отже, моральне виховання це процес засвоєння суспільних норм поведінки, в результаті якого ці зразки стають регуляторами (мотивами) поведінки дитини. Результатом морального виховання виступає моральна вихованість, яка відображається сукупністю певних позитивних якостей дитини молодшого шкільного віку до виконання своїх обов'язків, до діяльності, до однолітків, до дорослих та інших людей. Застосування різноманітних форм та методів морального впливу на особистість школяра всіма учасниками освітнього процесу закладу освіти сприятиме формування в учня різноманітних моральних якостей: дисциплінованості, чесності, відповідальності, дружелюбності та емпатії.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дав змогу виявити й специфічні особливості морального виховання дітей молодшого шкільного віку. Цей віковий період є сенситивним для формування навичок моральної вихованості оскільки у дітей закладається підґрунтя світосприйняття, моральних цінностей, усвідомлюється необхідність моральних якостей.

1.3. Моделювання педагогічних ситуацій як засіб формування моральних цінностей молодших школярів

Виховний процес можна розрозглядати з різних точок зору. Наприклад, в аспекті ситуаційного підходу його можна розглядати як управління динамікою формування та розвитку особистості через організацію виділених ситуацій в житті колективу і окремої особистості. З точки зору педагогіки, ситуація розглядається як педагогічна проблема, засіб і мета виховання [9].

Такий підхід передбачає навчання і виховання на основі реальних життєвих ситуацій. Головна роль тут відводиться аналізу впливу ситуації на суб'єктивний стан особистості, зміни її в певному напрямку. Під час цього педагог постає перед вирішенням проблем, вибором методів і прийомів виховання. Одним з головних прийомів стає педагогічна ситуація, яка є об'єктивним станом педагогічного процесу в певний момент часу. Педагогічна ситуація є складовою частиною виховного процесу. Це короткочасна взаємодія педагога з учнем або групою на основі норм, цінностей та інтересів, що супроводжується значними емоційними проявами [30, с. 87].

Використання вчителем початкової школи в своїй професійній діяльності методу моделювання педагогічних ситуацій, які сприяють формуванню та збагаченню моральних уявлень дітей молодшого шкільного віку шляхом ознайомлення з моральними якостями:

щедрістю, чесністю, ввічливістю, акуратністю є актуальним питанням сучасної школи [6].

Технологія моделювання педагогічних ситуацій передбачає виховання позитивного емоційно-ціннісного ставлення до моральних норм та правил поведінки і спілкування, а також сприяє створенню ситуацій, в яких дітям надається можливість на практиці використати засвоєні уявлення та знання, вправляючи різноманітні норми поведінки в будь-якій життєвій ситуації.

«Ситуація» (від лат. *situs*) - це сукупність умов та обставин, які детермінують характер протікання діяльності. О. Леонтьєв в своїх дослідженнях широко використовував термін «предметна ситуація», яку відносив до істотних сторін процесу цілеутворення. В. Мерлін сприймає ситуацію як зовнішню модель, яка викликає відповідні до ситуації мотиви особистості. Б. Ломов підкреслював, що ситуація – це система подій [19].

Відомі педагоги та психологи, розглядають ситуацію як сукупність елементів середовища (події, умови, обставини), які стимулюють та здійснюють коригуючий вплив на особистість дитини, спонукаючи її до активності. Означена нами соціально-психологічна сутність поняття «ситуація» має й педагогічну характеристику. Сучасна парадигма особистісно-орієнтованого навчання головним визначає особистісну діяльність та розвиток дитини, її соціальний досвід. Тому, сучасний розвиток початкової освіти пріоритетним вбачає створення педагогічних ситуацій, в яких дитина спроможна оволодіти життєвим досвідом, пристосовуватися та змінюватися, знаходити рішення, пов'язані з власним досвідом.

Таким чином, педагогічна характеристика дефініції «ситуація» дала змогу визначити, що поняття відображає соціально-педагогічну взаємодію з дитиною, зміну звичних обставин життя, діяльності, спілкування дитини під час яких стимулюються ініціатива учнів. Також

слід наголосити, що поняття «ситуація» визнається інтеракціонізмом, психологією соціального навчання, соціальною психологією, психологією навчання.

Аналіз сучасних закордонних досліджень, який було проведено американським соціологом У. Томасом, про роль ситуаційних змінних у детермінанті поведінки людини, дав змогу стверджувати, що здатність до пояснення адекватної поведінки людини можлива лише за допомогою розуміння суб'єктивного значення ситуації для конкретної особистості. Н. Гришина відзначає, що значення факторів ситуацій в розвитку та прояві психічного фактично визнано всіма підходами до пояснення поведінки особистості [19].

Аналіз дефініції «ситуація» як елементу психологічного тезауруса, присвячені праці видатних науковців Л. Бурлачук, О. Коржової, М. Кашапова, Н. Гришиної, С. Ковальова.

Л. Бурлачук та О. Коржова визначають, що проблема співвіднесення особистісних та ситуаційних змінних на сучасному етапі вирішується зверненням до категорії поведінка, яка є функцією взаємодії особистості та ситуації. Особистісні умови можуть бути презентовані як умовні можливості, які реалізуються в актах поведінки в конкретній ситуації [5].

Аналіз літератури з проблеми дослідження дозволяє класифікувати педагогічні ситуації за кількома типами і видами (рис. 1.1).

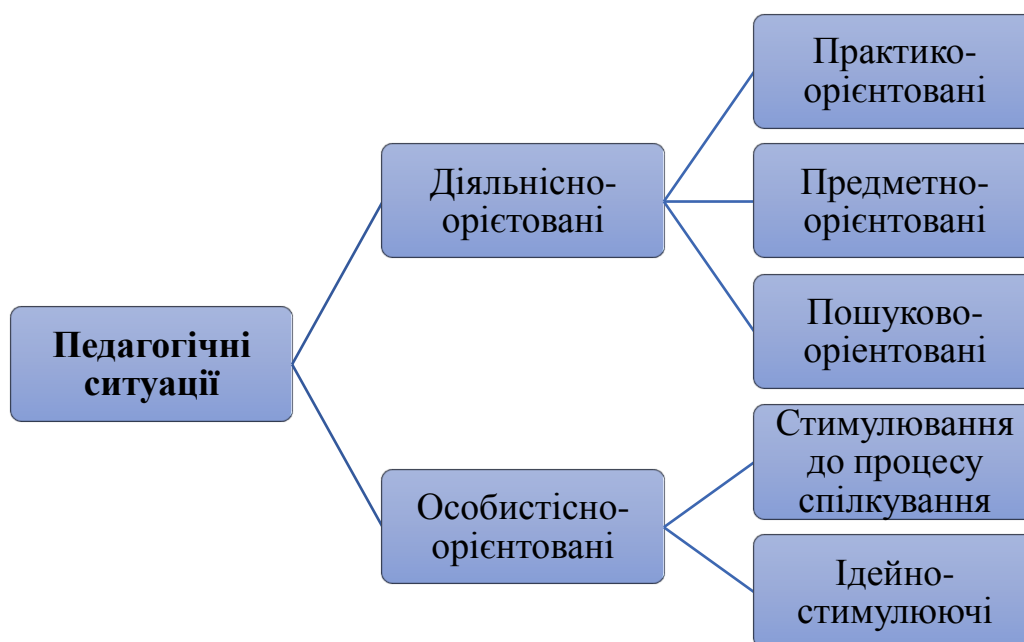

Рис. 1.1. Типи та види педагогічних ситуацій

До першого виду належать *діяльнісно-орієнтовані* педагогічні ситуації, які спрямовані на усвідомлення учнями свободи дії і відповідальності за свою поведінку і вчинки. Діяльнісно-орієнтовані педагогічні ситуації поділяються на наступні типи:

- практико-орієнтовані ситуації, спрямовані на формування емоційних станів, коли в процесі спілкування і спільної діяльності вирішуються протиріччя. Це ситуації, в яких виправдовується можливість використання знань в реальній життєдіяльності. Створюється модель дійсності (сімейної, навчальної), де необхідно приймати умовну роль;

- предметно-орієнтовані ситуації стимулюють оволодіння знаннями і вміннями, досвідом вільного вибору поведінки і діяльності. Вони спрямовані на засвоєння школярами знань і умінь їх застосовувати. При цьому формується ціннісно-змістове ставлення до знань, формується внутрішня мотивація, особистісний пізнавальний інтерес;

- пошуково-орієнтовані ситуації, які передбачають включення дітей молодшого шкільного віку у пошукову, проектну, експериментальну діяльність.

Другий вид – *особистісно-орієнтовані* педагогічні ситуації, серед яких можна виділити:

- ситуації, що стимулюють прояв спілкування, творчої співпраці в спільній діяльності. До них можна віднести: ситуації самостійної творчої ініціативи, ситуації незалежності від мислення інших, ситуації самоврядування;

- ідейно-стимулюючі ситуації, що розкривають мотиви поведінки, формують досвід соціального спілкування. Це ситуації вибору, ситуації критичної оцінки і самооцінки, ситуації вільного висловлення своєї позиції, ситуації успіху, ситуації прояву особистого бачення і сенсу, ситуації рефлексії [1, с. 381].

Під час організації моделювання педагогічних ситуацій з метою морального виховання дітей молодшого шкільного віку необхідно урахувати основні умови створення педагогічних ситуацій:

- не створювати умови для прояву негативних якостей особистості;

- сприяти створенню позитивної атмосфери з орієнтацією на молодшого школяра;

- надавати учням право на самостійність під час вирішення педагогічних ситуацій.

Педагогічне моделювання є розробкою цілей педагогічних систем, процесів або ситуацій і основних шляхів їх досягнення. Особистість, діяльність, спілкування, поведінка виступають моделюючими об'єктами в педагогіці. Поняття «моделювання» має кілька значень: метод пізнання об'єктів через їх моделі, процес побудови цих моделей, форма пізнавальної діяльності, моделювання операцій мислення [1, с. 206].

Моделювання педагогічної ситуації для формування моральних цінностей дітей молодшого шкільного віку здійснюється поетапно

(рис. 1.2.).

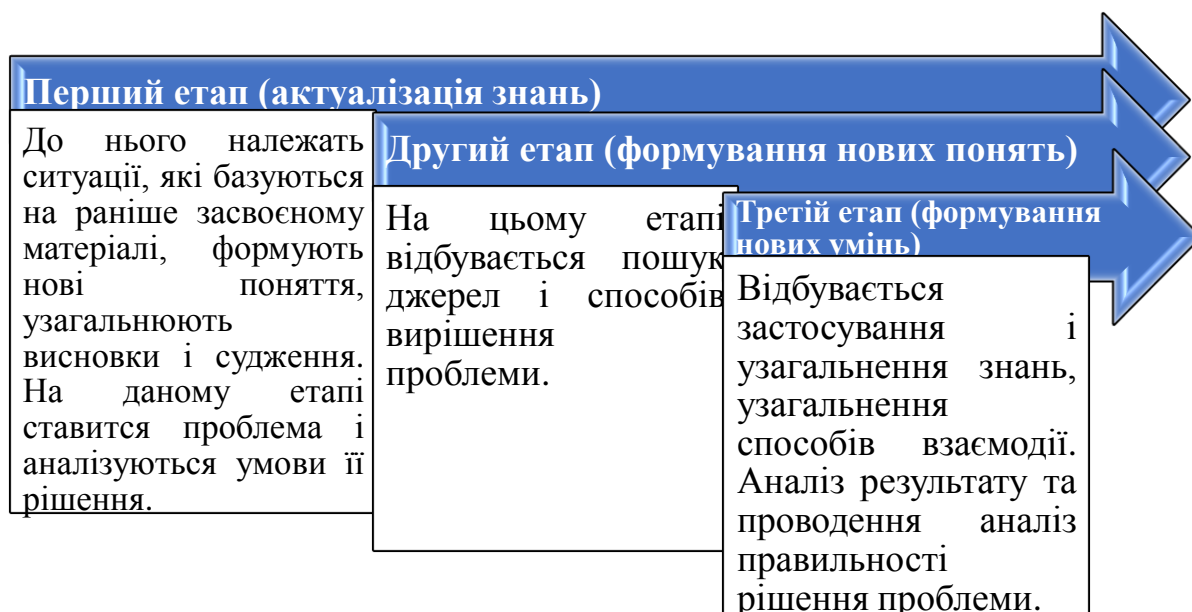

Рис. 1.2. Етапи моделювання педагогічних ситуацій

Моделюючи ситуацію, важливо визначити місце, час, спосіб створення педагогічної ситуації, визначити учасників взаємодії, сформулювати проблему. При цьому постановка і вирішення проблеми зливаються в один процес. При моделюванні педагогічної ситуації потрібна система. Створювати слід не окрему ситуацію, а комплекси ситуацій.

Особливої уваги під час застосування технології моделювання педагогічних ситуацій займають методи та форми створення педагогічного комфорту та емоційного благополуччя дітей. Посмішки, жарти, пустощі педагог має сприймати як форму позитивних переживань дитини, водночас і як спосіб та результат пізнання, форму вияву переконаності своєї правоти.

Стимулюючи ініціативність учнів, вчитель демонструє особливу повагу до них. Це й батьківська турбота, й ніжність і чуйність. Усвідомлення важливого значення мотивації до ініціативності дитини в процесі створення педагогічних ситуацій сприяє формулюванню важливого педагогічного висновку.

Отже, проаналізувавши психолого-педагогічну літературу та з'ясувавши особливості технології моделювання педагогічних ситуацій в системі формування моральних цінностей молодшого школяра ця проблема посідає важливого значення та є одним з ефективних засобів морального виховання.

РОЗДІЛ 2

Формування моральних цінностей дітей молодшого шкільного віку шляхом моделювання педагогічних ситуацій

2.1. Характеристика діагностичних методик для вивчення стану сформованості моральних цінностей дітей молодшого шкільного віку

Формування моральних цінностей дітей молодшого шкільного віку складається з трьох взаємопов'язаних етапів:

- оволодіння знаннями про правила і норми поведінки;
- перетворення знань в переконання;
- вироблення на основі переконань правил поведінки.

На підставі визначених нами та виявлених структурних компонентів поняття моральні цінності (моральну свідомість, моральні почуття, моральну поведінку) були визначені показники та критерії моральних цінностей, а також розроблена характеристика рівнів їх сформованості у дітей молодшого шкільного віку (Таблиця 2.1).

Таким чином, до показників сформованості моральних цінностей були віднесені:

1) *Перший показник: когнітивний.* Він показник характеризується наступними критеріями:

- усвідомлення дітьми моральних норм і уявлень про моральні якості героїв;
- мотивована оцінка поведінки героя;
- обґрунтування вибору героя з позиції відповідності моральним нормам.

2) *Другий показник: емоційний* - характеризується наступними критеріями:

- позитивне емоційне ставленням до казкового героя, що відповідає моральним нормам;
- вираз емоційного відгуку в міміці, жестах;
- прояв емпатії по відношенню до казкового героя, який є еталоном моральної поведінки.

3) Третій показник: поведінковий. Критерії:

- прояв морального спрямування у взаємодії з однолітками і іншими людьми в ситуації морального вибору.
- оцінка своїх вчинків з моральної позиції [14, с. 32].

Таблиця 2.1

Характеристика рівнів сформованості моральних цінностей дітей
молодшого шкільного віку

Показники сформованості моральних цінностей	Рівні		
	Низький	Середній	Високий
Когнітивний	- дитина не в змозі оцінити вчинки героя у відповідності до моральних цінностей.	- дитина в змозі оцінити поведінку героя як позитивну або негативну, свою оцінку не мотивує та моральну якість не називає.	- дитина називає моральну якість, адекватно оцінює поведінку героїв та мотивує свою оцінку.
Емоційний	- ставлення до моральних норм пасивне, емоційні реакції відсутні.	- ставлення до моральних норм нестійке; емоційні реакції активно не проявляються.	- емоційні реакції адекватні ставлення до відповідності моральним нормам стійке.
Поведінковий	- ухиляються від відповідальності, відсутнє бажання слідувати моральним цінностям, не в змозі оцінити своєї поведінки відповідно до моральних норм та правил.	присутнє бажання слідувати моральним цінностям, але це отримується не завжди, рідко впливають на моральне виховання однолітків.	прагнуть здійснювати моральні вчинки та спонукають інших, приймають рішення у відповідності до сформованих моральних цінностей.

Рівень сформованості моральних цінностей у молодших школярів визначався за трибальною системою: високий - 3 бали, середній - 2 бали, низький - 1 бал.

Для виявлення рівнів сформованості моральних цінностей дітей молодшого шкільного віку нами було обрано наступні діагностичні методики:

1. Методика «Сюжетні малюнки» (Р.Р. Калініна).

Мета методики: виявлення рівня сформованості когнітивного показника сформованості моральних цінностей.

Матеріал: малюнки із зображенням ситуацій, які підлягають аналізу моральної поведінки.

Методика проведення: Дослідження проводиться індивідуально. Дитині показують малюнок: «Розклади малюнок так, щоб з одного боку лежали ті, на яких намальовані хороші вчинки, а з іншого боку - погані. Поясни, чому ти саме так розклав малюнок?».

2. Методика «Що найцінніше в людях?» (І. Дерманова) [13, с. 87].

Мета методики: виявлення рівня сформованості емоційного показника моральних цінностей школярів.

Методика проведення: Дослідження проводиться індивідуально. Дитині пропонується подумки вибрати двох персонажів з будь-якої казки:

один з них позитивний герой, на якого дитина хотіла б бути схожим, інший - негативний. Після чого просять назвати ті їх якості, які подобаються дитині та ті які не подобаються, і привести по три приклади вчинків на ці якості. Дитина повинна дати моральну оцінку вчинкам, що дозволить виявити ставлення дітей до моральних норм. Особлива увага приділяється оцінці адекватності емоційних реакцій дитини на моральні норми: позитивна емоційна реакція (усмішка, схвалення і т.п.) на моральний вчинок і негативна емоційна реакція (осуд, обурення і т.п.) - на аморальний вчинок.

3. *Методика «Міркуємо про життєвий досвід» (Н. Щуркова) [34, с. 51].*

Мета методики: виявлення рівня сформованості поведінкового показника моральних цінностей молодших школярів.

Методика проведення: Дослідження проводиться в групі. Дитині пропонується уявити собі задану ситуацію і повідомити, як би він себе в ній поведив. Діти читають питання і вибирають один з варіантів відповідей. Для успішного проведення тесту необхідні абсолютна тиша, анонімність (можливо лише вказати статеву приналежність, поставивши в куті аркуша букву «х» - хлопчик, «д» - дівчинка). Попередньо готуються аркуші паперу для більш зручного підрахунку результатів. Важливо простежити за тим, щоб під час тестування атмосфера сприяла зосередженості, щирості, відвертості. Питання тесту повинні бути прочитані по черзі монотонним голосом, щоб інтонаційна насиченість не впливала на вибір відповіді. Учням пропонується вибрати одну з трьох запропонованих відповідей і позначити її знаком.

Таким чином, нами було здійснено добір комплексу діагностичних методик для дослідження рівня сформованості моральних цінностей дітей молодшого шкільного віку.

2.2. Стан сформованості моральних цінностей молодших школярів

Відповідно до означеної мети та завдань нами було встановлено наступні етапи експериментального дослідження:

1. Виділення компонентів та показників сформованості моральних цінностей дітей молодшого шкільного віку та підбір діагностичних методик для виявлення рівня сформованості даного поняття в учнів.

2. Визначення рівня сформованості моральних цінностей молодших школярів, аналіз отриманих результатів.

3. Укладання методичних рекомендацій для формування моральних цінностей учнів початкової школи.

Таким чином, у відповідності до траєкторії впровадження експериментального дослідження нами було визначено показники сформованості моральних цінностей дітей молодшого шкільного віку, а підібраний та застосований комплекс методик для визначення рівня сформованості даного поняття дали змогу сформулювати результати дослідження.

Педагогічний експеримент впроваджувався на базі **Херсонського заклад загальної середньої освіти №16 Херсонської міської ради** у 4 А класі респондентами було 29 учнів.

За методикою Р.Р. Калініної «Сюжетні малюнки» були виявлені наступні результати: 11 дітей (38%) мають низький рівень сформованості когнітивного показника моральних цінностей (діти не можуть оцінити вчинки героїв відповідно моральним нормам), у 14 дітей (48%) - середній рівень (діти можуть оцінити поведінку героїв як позитивне або негативне, але оцінку не мотивують і моральну норму не називають), 4 дитини (14%) мають високий рівень розвитку когнітивного показника (діти називають моральну норму, адекватно оцінюють поведінку героїв і мотивують свою оцінку).

Результати проведеної діагностичної методики зображено на Рис.

2.1.

Рис. 2.1. Рівень сформованості когнітивного показника моральних цінностей дітей молодшого шкільного віку

Методика І.Б. Дерманової «Що ми цінуємо в людях?» показала, що 10 дітей (34%) мають низький рівень сформованості емоційного показника моральних цінностей (відношення до відповідності моральним нормам пасивне, емоційні реакції відсутні), у 17 (59%) - середній рівень (ставлення до відповідності моральним нормам нестійке; емоційні реакції яскраво не виявляються), 2 дитини (7%) дітей мають високий рівень розвитку емоційного показника сформованості моральних уявлень (емоційні реакції адекватні, ставлення до відповідності моральним нормам активну і стійке).

Результати проведеної діагностичної методики зображено на Рис. 2.2.

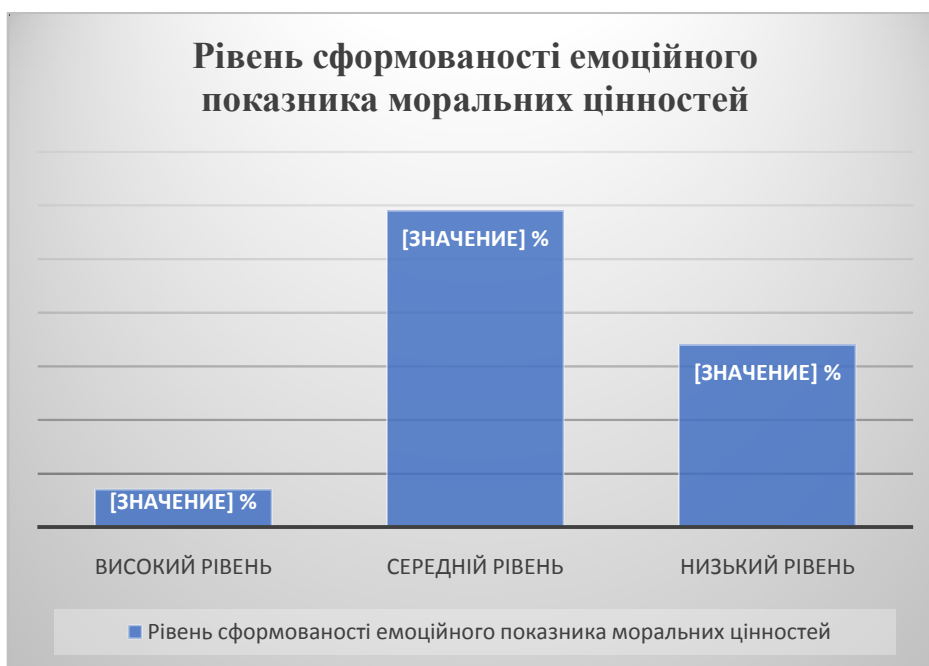

Рис. 2.2. Рівень сформованості емоційного показника моральних цінностей дітей молодшого шкільного віку

Методика Н.Є. Щуркової «Міркуємо про життєвий досвід» показала, що 10 дітей (79%) мають низький рівень розвитку поведінкового показника сформованості моральних цінностей (воліють ухилятися від відповідальності, відсутнє бажання слідувати моральним уявленням, не можуть оцінити свою поведінку відповідно до моральними нормами), у 2 дітей (17%) - середній рівень (є прагнення

здійснювати вчинки відповідно моральним уявленням, але в дійсності це виходить не завжди; рідко впливають на моральне виховання оточуючих), у 1 дитини (3%) - високий рівень (прагнуть здійснювати моральні вчинки і спонукають інших; приймають рішення відповідно моральним уявленням).

Результати проведеної діагностичної методики зображено на Рис. 2.3.

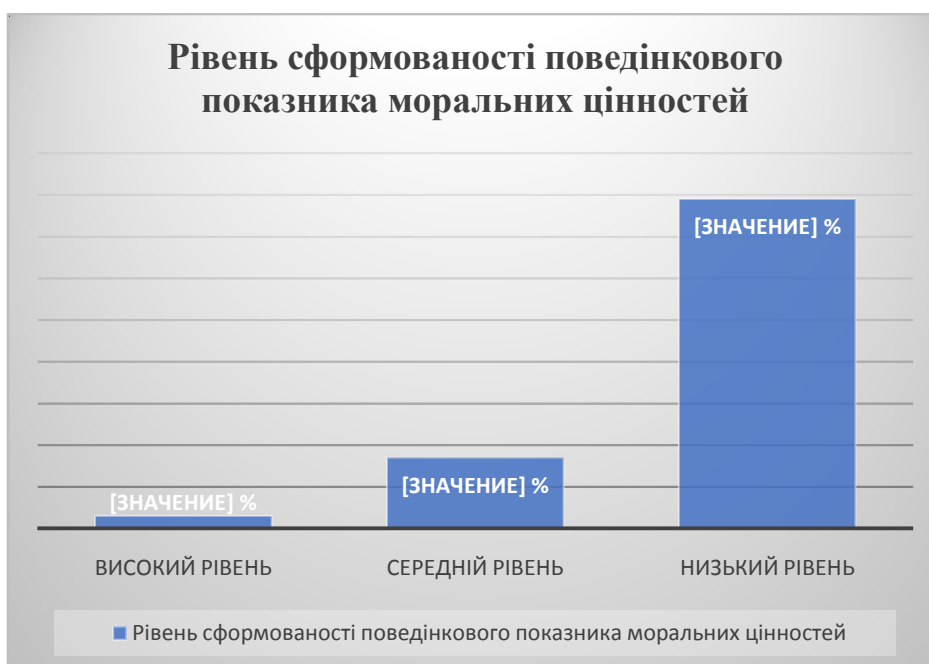

Рис. 2.3. Рівень сформованості поведінкового показника моральних цінностей дітей молодшого шкільного віку

Об'єднавши результати за всіма трьома показниками сформованості моральних цінностей учнів початкової школи, можна зробити висновок про загальний рівень сформованості моральних цінностей у молодших школярів: 4 учні (14%) знаходяться на низькому рівні, 21 учень (72%) - на середньому рівні і 4 дитини (14%) - на високому рівні (Рис. 2.4).

Рис. 2.4. Рівень сформованості моральних цінностей дітей молодшого шкільного віку

Таким чином, аналіз результатів виконання діагностичних завдань показав, що причинами низького рівня сформованості моральних цінностей є невеликий життєвий досвід учнів і, як наслідок, відсутність необхідних знань і навичок спілкування між людьми. А також недостатньо високий потенціал можливостей формування моральних цінностей школярів на уроках та в позаурочний час.

В результаті проведення експериментальної роботи було виявлено, що учні 4 класу знаходяться переважно на середньому рівні сформованості моральних уявлень за всіма показниками: когнітивний (59%), емоційний (58%) і поведінковий (41%).

Виходячи з результатів дослідження був зроблений висновок про необхідність підбору комплексу педагогічних ситуацій для формування моральних цінностей учнів початкової школи.

2.3. Методичні рекомендації щодо формування моральних цінностей школярів

У спеціальній літературі накопичено великий арсенал розробок щодо формування моральних цінностей молодших школярів шляхом впровадження та вирішення педагогічних ситуацій. Методичне забезпечення відображено в працях Р. Буре, Н. Виноградової, Е. Євтушенко, М. Коніної, В. Нечаєвої, О.А. Стародубової, Л. Фесюкова і багатьох інших авторів, що акцентували молодший шкільний вік як найбільш сприятливий для формування моральних цінностей.

О. Стародубової, дозволив виділити наступні смислові групи засобів формування моральних цінностей у молодших школярів.

Перша група - специфічні форми організації навчальної діяльності. Їх застосування базується, з одного боку, на означеному С. Рубінштейном принципі єдності свідомості та діяльності, що вимагає в розглянутому нами контексті поєднання пізнання і розуміння з активною роботою з певним моральним матеріалом, а з іншого боку, на науково обґрунтованій значущій ролі провідної діяльності (в молодшому шкільному віці - навчальної) для особистісного розвитку дитини (Л. Божович, І. Лісіна, Д. Ельконін).

Взагалі в контексті форм організації навчальної діяльності в зв'язку з ще недостатньо повним розумінням моральних зв'язків і відносин пріоритет повинен віддаватися головним чином ігровим формам роботи, актуалізує моральні почуття, а значить забезпечує зацікавленість і відкладення одержуваного досвіду. Підмогою можуть бути широкі можливості створення і підтримки ситуацій відповідальної залежності і взаємного контролю на уроках.

Повинні вводитися і групові форми організації навчальних завдань, які передбачають спільне визначення цілей, планування роботи, вибору шляхів досягнення результату, розподілу доручень, їх контролю,

корекції і оцінки [17, с. 32]. Припустимо, може обговорюватися вирішення спільно визначеної ситуації (кожен виконує своє завдання) з висловленням своєї думки, чому важливо не підводити один одного.

Слід також підкреслити, що такі форми та заняття можуть мати безпосередній вплив на формування моральних цінностей, а інші лиш дотично. Обговорення прочитаної розповіді є прикладом першого, а додаткове обговорення за результатами вирішення математичної задачі – другого.

Друга група засобів формування моральних цінностей школярів є *реальні та змодельовані педагогічні ситуації*, які вимагають від дитини морального вибору. Доцільними є такі педагогічні ситуації, які носять природний характер, який стосується реального практичного досвіду дітей. Для цього дітям можуть пропонуватися певні доручення, вводиться змагальні моменти між учнями [8, с. 12].

Посиленню рефлексії можуть сприяти попередні і подальші за певними педагогічними ситуаціями етичні бесіди, вплив яких на підвищення ступеня відповідності духовно-моральній нормі знань, відносин і способів поведінки, збільшення узагальненості, глибини, широти і стійкості моральних знань.

Моделювання педагогічної ситуації керується певними правилами, які відображають реальні умови і закономірності. В ході моделювання створюється мотив, який полягає в тому, щоб успішно відтворити ситуацію морального спрямування. У відповідності до мотиву формується мета пізнати систему дій (їх склад і порядок), необхідну для успішного процесу. Таким чином, імітована через моделювання система дій виступає в якості мети пізнання і, як будь-яка мета, стає об'єктом свідомості.

Складність використання методу моделювання педагогічних ситуацій пов'язана з відбором психолого-педагогічних ситуацій та формою моделювання.

Наприклад, для формування моральних цінностей у дітей молодшого шкільного віку можна використовувати як реальні так й педагогічно змодельовані ситуації в класі. Наприклад:

Ситуація 1.

Вчителька роздає дітям букварі. Один учень мовчки повертає книгу вчительці. Вчителька, показую буквар дітям, запитує:

- Чому Ігор повернув мені буквар?
- Він порваний.
- Що потрібно зробити, щоб буквар був приємний і ним можна було знову користуватися?
- Його треба відремонтувати і дбайливо до нього ставитися.

Питання до класу:

- А хто думає по-іншому?
- Хто порадить Ігореві, як треба було вчинити?

Ситуація 2.

Кілька учнів запізнилися на урок на 15 хвилин.

Педагог запитує: «Чому ви спізнюєтеся?»

Учні (дожовуючи на ходу булочки): «А ми в їдальні були»

Питання:

- Чи не соромно вам віднімати час від уроку?
- Чи правильно ви вчинили? Чому?
- Як потрібно вчинити в даній ситуації?

Ситуація 3.

Учень прийшов на урок і не привітавшись з учителем сів на своє місце.

Питання:

- Хлопці, чи правильно вчинив учень? Чому?
- Що потрібно робити, коли приходиш в клас?
- Для чого ми це робимо?

Ситуація 4.

На уроці фізкультури діти виконували стрибки в висоту. У одного учня не виходить виконати цю вправу і тому інші хлопці засміялися над ним. Дитина образилася і сіла на лаву.

Питання:

- Хлопці, чи можна насміхатися над іншим? Чому?
- Що слід було б зробити в цій ситуації?

Третя група засобів включає педагогічні методи. До них належать: експресивні і імпресивні прийоми роботи, дитячі мовні розминки, постановки гіпотез з подальшим доказом, творчі розповіді та ін.

Четверта група засобів – це *педагогічні технології та методики, спрямовані на сприйняття і осмислення різних творів мистецтва, фольклору, переосмислення моральних норм і цінностей в організованій вчителем і дітьми колективній діяльності, в спілкуванні, активізація моральних почуттів і рефлексивній самооцінці.*

Пропонуючи в якості конкретних засобів художньої літератури, музики, образотворчого мистецтва, можливо, розкриваючи в них себе і відчуваючи від їх сприйняття задоволення, забезпечити побічно привласнення і моральних уявлень. Це робить процес формування моральних уявлень наочним, переконливим і емоційно гармонійним [32, с. 12-42].

Звернемо увагу на те, що взаємопов'язаність і нерідко нерозчленованість різних засобів формування моральних уявлень між умовними групами вимагають, на нашу думку, відокремлення універсальних засобів, які в них фігурують. Перерахуємо і співвіднесемо їх.

Незалежно від формотворчої підстави фактично всюди зустрічаються бесіди, що мають етичну спрямованість, та які можуть реалізовуватися як в навчальний час, зокрема, на уроках позакласного читання, так і в позаурочний час. Етична бесіда може бути приурочена як до гри, так і до міркувань.

Ще одним із широкого кола засобів формування моральних цінностей учнів є розповіді на етичну тему, складання та обговорення яких, може, як діагностувати, так і змінювати систему моральних уявлень індивідуального і загально колективного планів. Їх реалізація може забезпечувати моделювання морального вибору, доказ певних гіпотез про вчинки людей, бути приуроченим до аналізу певних художніх цінностей (картин, літературних творів, фільмів).

Враховуючи все вищесказане під час роботи з дітьми, що мають низькі результати сформованості моральних уявлень, в закладах загальної середньої освіти рекомендується:

- цілеспрямовано актуалізувати моральний досвід учнів (їх моральні уявлення, емоційні переживання, ціннісні орієнтації, поведінкові установки) в процесі вивчення навчальних предметів, при проведенні виховних заходів, організації діяльності класного колективу і т.д .;

- використовувати різноманітні форми і методи морального виховання учнів, забезпечуючи оптимальне поєднання форм моральної освіти і практичної діяльності учнів з урахуванням їх вікових особливостей.

- фахівцям соціально-педагогічної і психологічної служби організувати консультації для батьків учнів з питань формування довірчих стосунків у сім'ї.

Таким чином, без підкріплення конкретно практичним досвідом моральної поведінки і відносин, їх реалізація немислима і недоцільна, що вимагає залучення прикладів. Причому не тільки з загальновідомою практики (герої художніх творів, «Єралашу»), а й власного досвіду, ситуацій, з якими стикалися і які схвилювали самих хлопців (в родині, в школі, в дружній компанії), і досвіду значущих і авторитетних осіб, акумулюється і трансльованого під час зустрічей з «цікавими» людьми (в клас можуть приходити актори, лікарі швидкої допомоги, пожежні,

військові, ветерани). Всі вони можуть бути приурочені як до навчальних справ, так і творчої, суспільно-корисної, в тому числі колективної, діяльності.

Таке комплексне уявлення, на нашу думку, задіє механізми інтеріоризації та екстеріоризації, ідентифікації та індивідуалізації, найбільш повно охоплюючи можливості формування моральних уявлень, пов'язуючи між собою форми, завдання, методи і методики педагогічної діяльності.

ВИСНОВКИ

В результаті аналізу психолого-педагогічної літератури з проблеми формування моральних цінностей дітей молодшого шкільного віку засобами моделювання проблемних ситуацій було зроблено наступні висновки:

1. Проблема морального виховання людини завжди була актуальним завданням, а в сучасних умовах вона набуває особливого значення. Школа, зокрема педагог, відіграє провідну роль в моральному вихованні дітей. Саме в молодшому шкільному віці переважно визначаються і формуються риси моральності.

Молодший шкільний вік - етап розвитку дитини, який відповідає періоду навчання в початковій школі. Провідним видом діяльності в цьому віці стає навчальна, хоча як і раніше багато часу діти приділяють грі. У цьому віці продовжують розвиватися самооцінка, мислення (від емоційно-образного до абстрактно-логічного), мова, пам'ять (має переважно наочно-образний характер), увагу (мимовільну, недостатньо стійку, обмежену), активно розвиваються елементи соціальних почуттів, формуються навички суспільної поведінки (колективізм, відповідальність за свої вчинки, товариство, взаємодопомога та ін.). Найбільш чіткі відмінності дітей пов'язані з їх статевими і індивідуальними особливостями. Головним мірилом, що визначає положення дитини в групі однолітків, стає оцінка вчителя або успіхи в навчанні.

2. Узагальнюючи точки зору різних авторів, ми дійшли до висновку, що моральність - особистісна характеристика людини, яка визначає рівень сформованості моральних уявлень, які служать взірцем для моральної поведінки. Моральне виховання - це процес засвоєння суспільних норм поведінки, в результаті якого ці зразки стають регуляторами (мотивами) поведінки дитини. Результатом морального

виховання виступає моральна вихованість, яка відображається сукупністю певних позитивних якостей дитини молодшого шкільного віку до виконання своїх обов'язків, до діяльності, до однолітків, до дорослих та інших людей. Застосування різноманітних форм та методів морального впливу на особистість школяра всіма учасниками освітнього процесу закладу освіти сприятиме формування в учня різноманітних моральних якостей: дисциплінованості, чесності, відповідальності, дружелюбності та емпатії.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дав змогу виявити й специфічні особливості морального виховання дітей молодшого шкільного віку. Цей віковий період є сенситивним для формування навичок моральної вихованості оскільки у дітей закладається підґрунтя світосприйняття, моральних цінностей, усвідомлюється необхідність моральних якостей.

3. Працюючи над проблемою морального виховання молодших школярів, ми розглянули сутність, зміст і основні поняття морального виховання, а також характеристики молодшого шкільного віку. На основі аналізу літератури та виділених структурних компонентів, визначили показники і критерії моральних цінностей, а також розробили характеристику рівнів їх сформованості у молодших школярів:

- когнітивний показник включає знання моральних норм і правил, вміння на підставі цих знань висловлювати судження;

- емоційний показник визначає здатність до емоційного переживання моральних аспектів навколишньої дійсності і людських відносин;

- поведінковий показник визначає здатність дати моральну оцінку поведінки оточуючих і самого себе, наявність прагнення керуватися прийнятими моральними орієнтирами поведінки.

Результати впроваджених діагностичних методик дозволили зробити ряд висновків. За кожним показником відзначаються досить низькі результати:

1. Кількість дітей, в яких переважає середній рівень сформованості когнітивного показника, дорівнює 48% дітей, а на високому рівні відзначається 14% дітей.

2. Кількість дітей, які перебувають на середньому рівні сформованості емоційного показника, так само 59% дітей, а на високому рівні одно відзначається 7% дітей

3. Кількість дітей, які перебувають на середньому рівні сформованості поведінкового показника, дорівнює 17% дітей, а на високому рівні одно відзначається 3% дітей.

4. З метою формування моральних цінностей у дітей молодшого шкільного віку були складені рекомендації для викладачів і батьків, які включають в себе найбільш ефективні засоби роботи.

Моральне виховання молодших школярів має стати одним з обов'язкових компонентів освітнього процесу. Школа для дитини - це адаптивна середовище, моральна атмосфера якої зумовить його ціннісні орієнтації. Тому важливо, щоб моральна виховна система взаємодіяла з усіма компонентами шкільного життя: уроком, перервою, позаурочної діяльністю, пронизувала все життя учнів моральним змістом.

Саме тому школа, вирішуючи завдання морального виховання, вчителі початкової школи повинні поєднувати різноманітні групи засобів формування моральних цінностей у молодших школярів:

- специфічні форми організації навчальної діяльності;
- реальні та змодельовані педагогічні ситуації, які вимагають від дитини морального вибору;
- педагогічні методи;
- педагогічні технології та методики, спрямовані на сприйняття і осмислення різних творів мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белухин, Д.А. Личностно ориентированная педагогика: учеб. пособие. М.: Московский психолого-социальный институт, 2009. 448 с.
2. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. М.: Просвещение, 1968. – 460 с.
3. Божович Л.И. Нравственное формирование личности школьника в коллективе. М.: Просвещение, 2000. 464 с.
4. Болдырев Н.И. Нравственное воспитание школьников: (Вопросы теории) / Н.И. Болдырев. М.: Педагогика, 2000. 224 с.
5. Болотина Л.Р., Баранов С.П., Комарова Т.С. Дошкольная педагогика: учебное пособие для студентов высших учебных заведений. 2-е изд., испр. и доп. М.: Академический Проект, Культура, 2005. 240 с.
6. Буре Р. С., Година Г.Н, Шатова А. Д. Воспитание нравственных чувств у старших дошкольников: 2-е изд и др. // Под ред. А. М. Виноградовой: Кн. для воспитателя дет. сада. 2-е изд., испр. и доп. М.: Просвещение, 1989. 96 с.
7. Вишневський О. Концепція демократизації українського виховання // Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні. Педагогічні концепції. К.: Школяр, 1997. С. 78-122.
8. Воспитание нравственной личности младшего школьника: примерная программа и методические рекомендации. Витебск, УО ВОГ ИПК и ПРР и СО, 2010. 23 с.
9. Вульфов Б.З. Педагогические ситуации: учеб. пособие / Б.З. Вульфов, М.М. Поташник. М.: Педагогика, 2003. 257 с.
10. Выготский Л.С. Собрание сочинений: в 6-ти т. Т. 6. Научное наследство / Под ред. М.Г. Ярошевского. М.: Педагогика, 1984. 400 с.
11. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 375 с.

12. Григорьев Д.В. Воспитательное пространство как теоретический объект и социальный проект // Теоретические исследования в 2001 году: Материалы научно-практической конференции ИТОП РАО / Под ред. Мясникова В.А. М.: ВЛАДОС, 2002. С. 234-240.

13. Дерманова И. Б. Диагностика эмоционально-нравственного развития. СПб.: Речь, 2002. 176 с.

14. Евтушенко Е. А. Формирование нравственных представлений и понятий у младших школьников в конкретной жизненной ситуации, в том числе и через использование игры. М.: Просвещение, 2000. 87 с.

15. Елисеев О.П. Практикум по психологии личности. 2-е издание испр.и перераб. СПб.: Питер, 2003. 512 с.

16. Ковалев Н.Е., Райский Б.Ф., Сорокин Н.А. Введение в педагогику: Учебное пособие для педагогических институтов. М.: Просвещение, 1987. 386 с.

17. Козлов, М. П. Воспитание нравственного сознания. Москва: Академия, 2001. 184 с.

18. Котырло В. К., Т. М. Титаренко Роль дошкольного воспитания в формировании личности. Киев: Знание, 1977. 48 с.

19. Лавринюк, Ю. Г. Воспитательные возможности проблемных педагогических ситуаций в формировании моральных представлений у детей среднего дошкольного возраста // Инновационные педагогические технологии : материалы VI Междунар. науч. конф. Казань: Бук, 2017. С. 37-39. URL: <https://moluch.ru/conf/ped/archive/214/12294/> (дата обращения: 13.03.2021).

20. Лихачев Б.Т. Педагогика: Курс лекций: учеб. пособие для студентов педагог, учеб.заведений и слушателей ИПК и ФПК. 4-е изд., перераб. и доп. Москва: Юрайт, 2001. 607 с.

21. Люблинская А. А. Детская психология. Москва: Мир, 2010. 416 с.

22. Максименко С. Д. Психічне здоров'я дітей // Психолог. 2002. № 1. С. 2.
23. Нравственное воспитание детей дошкольного возраста / под редакцией В.И. Ядэшко, Ф.А. Сохина. М.: Просвещение, 2001. С. 187.
24. Общая и профессиональная педагогика: учеб. пособие / авт.-сост.: Г.Д. Бухарова, Л.Н. Мазаева, М.В. Полякова. Екатеринбург: Изд-во Рос. гос. проф.-пед. ун-та, 2003. 297 с.
25. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка: Ок. 100 000 слов, терминов и фразеологических выражений / под ред. проф. Л.И. Скворцова. 28-е изд., перераб. Москва: ООО «Издательство «Мир и Образование»: ООО «Издательство Оникс», 2012. 1376 с.
26. Підласий І. П. Педагогіка початкової школи. М.: Владос, 2008. 464с.
27. Поніманська Т.І. Моральне виховання дошкільників: навчальний посібник. Київ: Вища школа 1993. 111 с.
28. Психологія дітей молодшого шкільного віку: підручник і практикум / під заг. ред. А. С. Обухова. Москва: Юрайт, 2016. 583 с.
29. Русова С. Вибрані педагогічні твори. Київ: Освіта 1996. 304 с.
30. Спирин Л.Ф. Теория и технология решения педагогических задач (развивающееся профессионально-педагогическое обучение и самообразование): пособие. Москва, 1997. 174 с.
31. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину. Москва: Просвітництво, 1990. 263 с.
32. Харламов И. Ф. Нравственное воспитание школьников: Пособие для клас. руководителей. Москва: Просвещение, 1983. 132 с.
33. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки: навч. посіб. / упоряд. Борисова З. Н., Кузьменко В. У.; за заг. ред. З. Н. Борисова. Київ: Вища шк., 2004. 511 с.
34. Щуркова Н. Е. Нравственное воспитание школьников. Москва: Воспитание школьников. 1990. № 1. С. 13-16.

ДОДАТКИ

Додаток А

Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти Херсонського державного університету

Я, Вовченко Альбіна Віталіївна, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

– самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

– надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;

– не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;

– своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;

– не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;

– підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;

– поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;

– не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;

– відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;

– запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;

– не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;

– не підроблювати документи;

– не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;

– не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;

– не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;

– не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;

– не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;

– не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;

– не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

17.03.21

Альбіна ВОВЧЕНКО